

Profesor LJUDEVIT JONKE

Umro je profesor Ljudevit Jonke, umro je ugledni hrvatski lingvist. Bio je velik duhom i kršan tijelom, ali su životne teškoće bile još veće i slomile ga prije vremena. Njegovom smrću hrvatska je lingvistika doživjela težak gubitak. Dvostruk. Otišao je iz naše sredine zauvijek, otišao je prerano. Da smo imali više sreće, mogao je još uvijek raditi, mogao je još mnogo uraditi. Zato je naša tuga veća.

Ljudevit Jonke bio je doktor filologije, sveučilišni profesor, akademik, dekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu, osnivač i višegodišnji tajnik Hrvatskoga filološkoga društva, potpredsjednik i predsjednik Matice hrvatske, direktor Instituta za lingvistiku pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu, direktor Instituta za jezik Jugoslavenske akademije, sedamnaest je godina bio glavni i odgovorni urednik Jezika, bio je urednik i mnogih drugih publikacija, prevoditelj s češkoga ... Mnogo, iako nije spomenuto sve. To znači da je iza njega duga znanstvena, predavačka i društvena djelatnost u kojoj je imao istaknutu ulogu. Zato se nećemo posebno zadržavati kako se 29. srpnja 1907. rodio u Karlovcu, kako je u rodnome mjestu završio klasičnu gimnaziju, već kako se 1925. upisao na Filozofski fakultet u Zagrebu jer tu počinje njegova povijest važna za nas. Upisao je hrvatski sa staroslavenskim i klasičnu filologiju, grčki i latinski. S novim planom, a na prijedlog prof. Ivšića nakon trećega semestra mijenja smjer studija i završava XV. grupu predmeta: Historija južnoslavenske književnosti (A), Hrvatski jezik sa staroslavenskim (B), Narodna historija, ruski jezik, latinski jezik (C). Poslije diplomiranja nastavio je slavističke studije u Pragu.

Prelazimo preko mnogih značajnih pojedinosti jer nije prilika da govorimo iscrpno o svemu. Zaustavljat ćemo se samo na nekim važnijim, značajnijim djelima i djelovanjima.

Njegov znanstveni i stručni rad zahvaća dva osnovna područja: hrvatski jezik i češku književnost.

Prvi je veliki rad u proučavanju hrvatskoga jezika njegova doktorska disertacija »Dikcionar« Adama Patačića. To je rad o jednom hrvatskom neizdanom rječniku iz druge polovice 18. stoljeća. Temeljitim traganjem za mnogim podacima zapretanim u sivilu daleke prošlosti profesor Jonke utvrđuje osnovne podatke: kad je Patačić rođen, kad je nastao njegov rječnik, što on zapravo jest, utvrđuje uzore prema kojima je raden, njegovo mjesto među ostalim hrvatskim rječnicima i njegovo značenje za hrvatsku leksikologiju. Sigurno i suvereno prosuđuje naše i strane rječnike i leksikone od 16. do 18. stoljeća, često teško dostupne, i daje pouzdane zaključke o vrijednosti ovoga djela. Ocjenjuje ju veoma visoko rekavši da bi bila znatno veća da je rječnik izdan u svoje vrijeme. Bez ovoga rada prof. Jonkea povijest naše leksikografije ne bi bila potpuna.

I daljnje njegovo glavno znanstveno zanimanje povijest je hrvatskoga jezika, samo bliža, kulturna jezična povijest 19. stoljeća.

U prvoj polovici našega stoljeća vladalo je općenito shvaćanje da naš književni jezik počinje »od Vuka i Gaja«. I profesor se Jonke kretao u tim okvirima, ali ne smijemo zaboraviti da je ono »i Gaja« bilo samo nezaobilazna parola, a zapravo je značilo »od Vuka Karadžića, Đure Daničića i Tome Maretića«. Doba od Ljudevita Gaja do Tome Maretića bilo je prekriveno tamnim, crnim velom. Znanosti nepoznato, javnosti mrtvo. Smatralo se da se o tom doba nema što lijepo reći pa ga ne treba ni spominjati. Profesor se Jonke nije zadovoljio tim muklim mrklim mukom, nego je odgrnuo crni zastor da vidi što se iza njega krije. I počeo je otkrivati svijetle stranice povijesti hrvatskoga književnog jezika, njegovo živo tkivo koje je oblikovala danas već dosta dobro poznata zagrebačka lingvistička škola, često modernijih pogleda od smjera koji ju je potisnuo. Otkrio je dakle profesor Jonke nekoliko karika dugoga lanca koje su neopravdano, namjerno, bile bačene u ropotarnicu povijesti. Ali zahrđati nisu mogle jer su bile zlatne. Pokazao nam je to profesor Jonke. Ustvrdio je, s pravom, da hrvatski književni jezik od Gaja do Maretića nije bio kakav je bio zato što su ilirci bili lingvisti amateri, mali ljudi koji su tratili vrijeme na sitne probleme, nego ljudi koji su imali visoke ideale i dobro znali što hoće: ujediniti sve Južne Slavene u jednoj književnosti i jednom jeziku. Tome su cilju tražili najbolji put, a glavni je od njih bio jezik. Profesor Jonke osvjetljavao nam je rad velikih pregalaca: ideologa Ljudevita Gaja, njegovih suradnika gramatičara Vjekoslava Babukića i Antuna Mažura-

nića, zatim njihovih nastavljača Adolfa Vebera Tkalčevića, gramatičara i književnika, i Bogoslava Šuleka, sveradnika, ali u prvom redu velikoga leksikologa i leksikografa. U više studija, koje je kasnije skupio i izdao u knjizi Književni jezik u teoriji i praksi, pokazao nam je njihovu veličinu. A bili su veliki jer su uspješno rješavali zadatke koje je njihovo doba pred njih postavljalo. Profesor nije istražio sve, ali je pokazao put kojim će drugi poslije njega poći dalje.

No koliko god njegov znanstveni rad bio vrijedan, mislim da je on u prvom redu bio ono što se dosad stalno isticalo: profesor. A to znači učitelj, predavač, prenositelj znanja mladima. Predavao je mirno, jasno, sustavno i pregledno. Razumljivo svakome tko je pažljivo slušao. Imao je mnogo dužnosti, ali je predavanja zbog njih odgadao samo iznimno. Živio je za širenje lingvističkih spoznaja među mladima.

Kad se 1949. na Filozofski fakultet u Zagrebu upisivao nov studentski naraštaj, nije znao da s njime počinje nova stranica u povijesti hrvatskoga književnoga jezika. Te se godine on počinje predavati kao poseban predmet. Dotad se predavao usput, u sklopu povijesti jezika i dijalektologije. Pretpostavljalo se da su studenti književni jezik naučili u gimnaziji. To se provjeravalo ispitivanjem poznavanja Maretičeve gramatike, a ispite je, bez predavanja, obavljao asistent Ljudevit Jonke. Na inicijativu prof. A. Barca, koji je smatrao da nije u redu što se u Zagrebu predaje ruski, češki, staroslavenski, poredbena gramatika, povijest jezika i dijalektologija, a hrvatski se književni jezik ne predaje, osnovana je katedra za hrvatski književni jezik. Vodstvo katedre i predavanja povjereni su profesoru Jonkeu, najprije kao predavaču, koji ubrzo, 1950, postaje docent.

Jezik se obično zvao hrvatski ili srpski, ali je profesor često govorio: hrvatski književni jezik. Govoreći o hrvatskoj i srpskoj književnojezičnoj posebnosti učio je ono što je u znanstvenoj svijesti postalo općenito znatno kasnije. Prikaz različitih prilika u kojima su se oblikovali hrvatski i srpski književni jezik završio je riječima, prepisujem iz svojih bilježaka s početka zimskoga semestra 1949. godine:

»Tako su iz jednoga narodnog jezika ponikla dva književna tipa.«

Tu je misao razvijao i dalje. I nakon Novosadskog dogovora. Kad se pripremao V. kongres jugoslavenskih slavista, koji je kao glavnu temu postavio problem norme, on je godinu dana prije, u rujnu 1964, objavio u Jeziku članak Specifičnosti u normiranju hrvatskosrpskog književnog jezika i u njemu, među ostalim, napisao i ovo: »Tako onda te dvije varijante književnog jezika imaju sve elemente pravog, svrsishodnog i djelotvornog književnog jezika s njegovim ograncima koji zadovoljavaju različite funkcije.« Ta se misao kao crvena nit provlači kroz cijeli taj članak i njegovo učenje. Kasnije će je prihvatiti, ponavljati i razvijati mnogi.

Još je jedna novost došla s njegovim predavanjima. U predavanju sintakse počeo je pojedine kategorije potvrđivati primjerima iz djela hrvatskih književnika. Prepisujem iz svojih bilježaka s predavanja samo tri od mnogih sličnih:

Partitivni (dijelni) genitiv:

*Na domaćoj gozbi su čudna veselja,
I pjano se bunca i buči.
Sudbina što drugima nalijeva vina
Tebi će naliti žuči.*

Cesarić: Pjesma gorka

Dativ posesivni:

*I znaj da sin tvoj putuje
Dolinom svijeta turobnom
Po trnju i po kamenju
Od nemila do nedraga.
I noge su mu krvave
I srce mu je ranjeno
I kosti su mu umorne
I duša mu je žalosna. Ujević.*

Perfekt:

Onoga jutra bio je Trdak Vid od svih najtužniji. Sanjao je o svojoj djeci, a onda se sjetio praznine, one užasne praznine u koju se zagledao nema tomu pet dana i nešto ga je steglo u grlu te nije mogao niti da popije svoju crnu kavu.

Bitka kod Bistrice Lesne

I tako je navodio mnoge primjere hrvatskih književnika: S. Vraza, D. Demetra, I. Mažuranića, A. Šenoe, D. Šimunovića, V. Vidrića, S. Kranjčevića, N. Polića, A. G. Matoša, V. Nazora, D. Tadijanovića, G. Kovačića, J. Kaštelana i nekih drugih. Maretić je otudio hrvatsku gramatiku od hrvatske književnosti, a prof. Jonke je to otuđenje razotudio: postavio je hrvatsku gramatiku na njezine prave temelje, na izrazito divljenje studenata koji su živim osjećajem shvatili koliko je ta novost značajna. Važno je ovom prilikom to zabilježiti, inače bi događaj tako krupan u povijesti hrvatske gramatike nestao

u sjeni zaborava studentskih bilježaka. Profesor Jonke bio je član Društva književnika Hrvatske. Da nije ništa drugo učinio za hrvatsku književnost, već je zbog toga zavrijedio da to postane.

Kao profesor nije predavao samo hrvatski književni jezik nego usporedno i češku književnost, pisao studije, eseje, prikaze, vijesti o njoj. Time je zapravo počeo svoje javno djelovanje i nije ga nikada potpuno napustio ma koliko ovako dvostruko djelovanje tražilo posebne napore. I prevodio je djela čeških pisaca da ih približi hrvatskom čitateljstvu. Možda znamo samo za Događaje dobrog vojaka Švejka, a lako zaboravljamo da je preveo dvadesetak djela, čitavu malu antologiju češke književnosti, da je ostavio prevoditeljske spomenike. Pogledajte, molim vas, njegov prijevod Gradića na dlanu Jana Drde. Iznenadit će vas ljepota jezika. I ne pomišljamo koliko je na to utrošio svojih dana i noći.

Bio je među osnivačima Hrvatskoga filološkog društva i prvak među urednicima Jezika. Uspješno ga je vodio sedamnaest dugih godina i što smo sada u XXVI. godištu, glavna je zasluga njegova. Rekli smo već što je značio Jeziku i HFD kad je 1970. napustio uredništvo pa nećemo to sada ponavljati. Istaći ćemo samo da je on u prvih dvadeset godišta napisao 136 članaka. Usporedbe radi: idući najplodniji suradnik tek 65. Nije mu bilo teško pisati ni najobičnije vijesti. Danas kad počinjemo pisati povijest prošlih dana spoznajemo da im vrijednost sve više raste što vrijeme prolazi. A pisao je kao što je i govorio: jednostavno, jasno, razložno, svakom razumljivo. A to je odlika koju nemaju ni svi lingvisti.

Što je sve napisao, pokazuje njegova bibliografija objavljena u 15. broju Radova Zavoda za slavensku filologiju, i u časopisu Filologija br. 8, iako u njoj nije sve pojedinačno i poimence spomenuto.

Značajna je njegova odlika što se i kao čovjek i kao profesor i kao urednik brinuo za znanstveni podmladak. Mlade je rado primao, savjetovao, usmjeravao, pomagao, osobito one koji su pokazivali posebne sklonosti za jezik. Kako to nije bilo dosta, brinuo se mnogima za zaposlenje, borio se za nova radna mjesta jer je znao da se i dobar talenat može izgubiti ako se ne nađe na pravom mjestu.

Profesora Jonkea nema više među nama. Otišao je zauvijek. Velik je to gubitak za nas, za hrvatsku filologiju. Ali iza sebe nije ostavio prazninu. Uspio je odgojiti mnogo nastavljača svoga plemenitog posla. Ono što sam nije završio, što nije uspio ni započeti, nastavit će mladi, njegovi učenici.

Stjepan Babić

POIMANJE LJUDSKOGA RADA U SADRŽAJIMA GLAGOLA (U)RADITI - (U)ČINITI - (NA)PRAVITI

Ivo Krile

1. 0. U svakom su jeziku raznolike manifestacije ljudskoga rada bogato i veoma svestrano zastupljene. Sasvim prirodno, postoje izrazi od najuopćenijih do najkonkretnijih odredaba tako da u tom širokom rasponu nalazimo razlike ne samo između pojedinih leksičkih jedinica nego i brojnih leksičkih skupova. Razlike u kvaliteti, odnosno svim mogućim modalitetima, izražene su obilježjima kao što su snaga, sila, brzina, otpornost, gipkost itd., ili njihovim kombinacijama. Nije ni potrebno napominjati da rad može biti uvjetovan pokretanjem u mjestu, na udaljenost, u različitim pravcima i tome slično.

Mnogostrukim podjelama i uopće svrstavanjem značenjskih sadržaja leksičkih jedinica na slične, suprotne dopunske, granične itd. semantički ih klasificiramo. Pri tome je važno uočavati hijerarhijske odnose, tj. što je čemu nadređeno, a što podređeno. Dakako, predodžba o istovrsnim, ravnopravnim odnosima najpreglednije može biti izražena u horizontalnim relacijama. A baš do takvih parafrastičkih suodnosa glagola RADITI, ČINITI i PRAVITI najviše i dolazi.

2. 0. Glagoli RADITI, ČINITI i PRAVITI, kojima se u našem jeziku označuje fizička (ne mora biti isključena duševna) čovjekova djelatnost, obilježavaju sadržaje generičkog značenja. Ti se sadržaji u jeziku nadalje veoma razgranato rasprostranjuju kao sadržaji specifičnih značenja. Ova se tri glagola isto tako pojavljuju kao sadržaji graničnih, podudarnih i nepodudarnih značenja.

Da se sva tri javljaju veoma često kao sinonimi u ulozi prijevodnih ekvivalenata, možemo se uvjeriti na slijedećih nekoliko primjera izabranih u dvojezičnim rječnicima:

F A R E ¹	: <i>tr</i> (u)činiti, (u)raditi, (na)praviti; (iz)vršiti; . . .
D O ²	: <i>vt</i> učiniti, učiniti, napraviti; raditi; <i>vi</i> raditi, postupati . . .
M A K E ³	: <i>vt</i> činiti, učiniti, napraviti; raditi; raditi, postupati . . .
F A I R E ⁴	: (u)činiti, (na)praviti, (u)raditi, graditi; stvoriti; urediti, spremi, pospremiti . . .
M A C H E N ⁵	: činiti, raditi, praviti
T U N ⁶	: činiti, raditi, vršiti, poduzimati . . .

¹ M. Deanović: Talijansko-hrvatski rječnik, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948.

² R. Filipović: Englesko-hrvatski rječnik, Zora, Zagreb, 1955.

³ R. Filipović, n. dj.

⁴ V. Putanec: Francusko-hrvatski ili srpski rječnik, II. izd., Školska knjiga, Zagreb, 1974.

⁵ A. Hbrm: Njemačko-hrvatskosrpski rječnik, III. izd., Školska knjiga Zagreb, 1968.

⁶ A. Hurm, n. dj.